

1881 συνομολογηθείστης συνθήκης. Μετά τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνέβασιν τοῦ Ἀλεξάνδρου Γ', καὶ ἐντολὴν τούτου, ἀπῆνται νέον ὁ Γίρς πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Ῥωσίας παρὰ ταῖς ξέναις κυβερνήσεσιν ἐγκύκλιον, δι' ἣς τὴν πολιτικὴν τοῦ νέου αὐτοκράτορος ἔχαρακτήριζεν ως ὄλως εἰρηνόφιλον καὶ τῇ ἐσωτερικῇ τοῦ κράτους ἀναπτύξει ἀφιερωματορέντην. Κατὰ τὴν ἐν Danzig συνέντευξιν τῶν αὐτοκρατόρων τῆς Ῥωσίας

καὶ τῆς Γερμανίας τῇ 9. σεπτεμβρίου 1881 ἦτο καὶ ὁ Γίρς παράν καὶ συνδιασκεπτόμενος μετὰ τοῦ πρίγκιπος Βίσμαρκ περὶ τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς καταστάσεως. Αφοῦ ὁ 8ετής πρίγκ. Γορτσακῷ παρηγένθη τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν, ὁ αὐτοκράτωρ ἀνέθηκε τὸ ὑπουργεῖον τοῦτο τῇ 9. ἀπριλίου 1882 εἰς τὸν εἰρηνόφιλον Γίρς, προτιμηθέντα τοῦ πανσλανιστοῦ Ἰγνατιέφ, ὑπουργοῦ τῶν ἐσωτερικῶν.

Η ΗΛΕΚΤΡΑ.

Τὸ περιεχόμενον τῆς ηλεκτρας.

ΕΚΛΙΜΕΝΗ παρὰ τὸν τάφον τοῦ πατρός της Ἀγαμέμνονος, ὑδρίαν πλήρη ἰλαστρίου σπονδῆς ἔχουσα παρ' ἐαυτήν, καὶ ἀνδη, ἀτινα μόνη, τῆς δρόσου τοὺς μαργαρίτας φέροντα ἔτι, εἶχε συλλέξει ἀπὸ τὴν πέριξ γῆν, λυσίκομος, μὲ τὰς χειρας συμπεπλεγμένας ἐπὶ τῶν γονάτων, καὶ λευκοτέρας καὶ τοῦ μαρμάρου ἔτι, ὡφ' ὃ ἀνεπαύετο ὁ εὐρυκρείων ἀναξ τῶν Ἀχαιῶν, ἡ Ἡλέκτρα μόνη ἐθρηνολόγει προσπίπτουσα παρὰ τὸν ἐπιτύμβιον λίθον. «Πάτερ, πάτερ» ἔλεγε «ὅρφανὴν μὲ ἀφῆκεν ὁ τραγικός καὶ ἀνόσιος θανάτος σου. Ο κόσμος σύμπας, καὶ ἡ μήτηρ μου αὐτή, μὲ ἐγκατέλιπε. Τὰ θηρία αἰσθάνονται στοργὴν πρὸς τὰ τέκνα των· ἀλλ' ἡ Κλυταιμνήστρα, καὶ τοῦ θηρίου θηριωδεστέρα, ἔξεδιψη τὴν κόρην της, τὴν δύστηνον Ἡλέκτραν. Πάτερ, πάτερ μου, ἀπὸ τοῦ βάθους τῆς γῆς ὅπου ἀνεκδικητος πλανᾶται ἡ ψυχή σου, ἀκουσον τοῦ δυστυχοῦς τέκνου σου τοὺς ὁδυρυούς. Σύζυγος παράνομος ὄργιαζει εἰς τὸ καθημαγμένον λέχος μετὰ τοῦ βδελυροῦ Αἰγίσθου ἡ θεοστυγής Κλυταιμνήστρα. Θεοί! Πῶς ἀνέχεσθε τὴν στυγερότητα, καὶ σύ, Ἀπόλλον ἐκηβόλε, πῶς ἀργούς ἔτι τηρεῖς τοὺς ἀλανθάστους ὀδυτούς σου εἰς τὴν φαρέτραν! Ἡ σύζυγος τοῦ Ἀγαμέμνονος, τοῦ βασιλέως τῶν βασιλέων ἡ ἀλοχος, Θεοί! τοῦ Αἰγίσθου κυλίεται παλλακίς!! Εἰς τὴν αἰδώ, εἰς τὴν στοργὴν τῆς μητρὸς ἐκλείσθη ἡ διεφθαρμένη καρδία της διανοιγεῖσα εἰς ἔρωτας ἀνοσίους καὶ βδελυρούς. Ὡ! Νέμεσις! πῶς ἔτι καθεύδεις! Καὶ σεῖς Ἐρινύες ἐκδικήτριαι, πῶς ἔτι δὲν ἐτανύσατε τοὺς γοργούς πόδας σας, καὶ πῶς ἡ ὄφιοπλεκτος μάστιξ σας δὲν ἐσπάραξεν ἔτι τὰ στήθη τῶν ἐνόχων, ἔνθα τοσοῦτοι ἀκόλαστοι κοχλάζουσι πόθοι. Πάτερ, πάτερ μου ἀνεκδίκητε, ὅν δολίως ἀπέσφαξεν ἡ ἀνόσιος μήτηρ μου, ἀκουσον τῆς θυγατρός σου τὰς ὁδύνας τὰς ὁδύνας αἴτινες, οἴμοι! δὲν είναι αἱ τελευταῖαι. Ο ὄρεστης σου, ὃν δακρύων ἐκ χαρᾶς ἐφίλεις ὅτε νικητὴς ἐπανῆλθες ἐκ Τροίας, καὶ πρὸς ὃν μετ' ἐλπίδος ἐστηρίχθησαν οἱ ὄφιαλμοι σου μικρὸν πρὶν ἢ σκοτισθῶσιν ὑπὸ τὴν ἀλυτὸν νύκτα τοῦ θανάτου, ὁ ὄρεστης σου, ξένος, περιφόβος, τὴν μάχαιραν τοῦ δολοφόνου φοβούμενος ἐκάστοτε, τρώγει τὸν ἄρτον τῆς ἔξορίας εἰς τὴν Φωκίδα ὑπὸ τὴν φιλόξενον στέγην τοῦ ἀγαθοῦ Στροφίου. Καὶ ἐγὼ εἰς δυσάρμοστον ἥρμόσθην γάμον, βιασθεῖσα ὑπὸ τοῦ βδελυροῦ Αἰγίσθου, ὃστις ὁρωδῶν περιφανῆ κηδεστείαν, μὲ ἔξεδωκεν εἰς ἀγρότην ὅπως ἀποσβέσῃ τοὺς ἀπογόνους τοῦ οἴκου μας, καὶ ἀσφαλῆς ἐφεζῆς ἀνάστει αὐτὸς ἐπὶ τοῦ θρόνου ὃν διὰ διπλοῦ ἐγκλήματος κατεμόλινε. Ὡ

πάτερ σύγγνωθι ἐὰν τὰς ἐμὰς οἰκτείρουσα συμφοράς, περιεῖδον πρὸς ὄραν τὸν τάφον σου. Οἴμοι! πῶς ἡμεριμένος ὑψοῦται ὁ τύμβος σου, πῶς ἀγενστον χοῶν ζηραίνεται τὸ χῶμα τοῦ τάφου σου, πῶς κλῶνες μυρσίνης δὲν στέφουσι τὸ μάρμαρον ὡφ' ὃ ἀναπαύεις τὴν διασχισθεῖσαν κεφαλήν σου. Δέχθητι εὐμενῶς ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ δυστυχοῦς τέκνου σου τὴν ἰλαστρίου ταύτην σπονδῆν, ἵνα χέω ἐπὶ τοῦ τάφου σου, πάτερ. Είναι ἡ δευτέρα μετὰ τὴν διηνεκῆ σπονδῆν ἵνα ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς εἰς τὴν προσφιλῆ μνήμην σου καταχέουσιν οἱ ὄφιαλμοι μου. Δέξαι, πάτερ, τὰ ἀνδη ταῦτα. Δέξαι τὰ δάκρυα μου, καὶ τοῦ στήθους μου τὰς πικρὰς στοναχάς. Τὸ ταλαπωρὸν τέκνου σου δέεται. Εἴδε μὴ ἀπέχοι πολὺ ἔτι ἡ ἡμέρα τῆς ἐκδικήσεως. Εἴδε μὴ κραυγὴ τοῦ θανάτου τοῦ ἀπασίου ἀνδρὸς τοῦ κηλιδώσαντος τὸ λέχος σου, καὶ ἀποσβέσαντος τὴν ζωήν σου, ἥχονσα καὶ πέραν τῆς γῆς, ἵνα αὐγάζει τὸ χρύσον βλεφάρον τῆς ἡμέρας, εἴδε νὰ πλήξῃ τὰ ὄπτα σου, πλανωμένου εἰς τοὺς λειψάνας ἔνθα διεπεραιώθης πλεύσας τὴν πικρὰν λίμνην, καὶ νὰ φαιδρύνῃ τὴν ψυχήν σου στενάζουσαν ἥδη ἀπὸ τῆς μνήμης τοῦ ἐγκλήματος, καὶ τοῦ ἄλγους καθυστερούσης ἐκδικήσεως».

* * *

«Ἡγέρη ἀπὸ τῶν βαθμίδων τοῦ τάφου ἡ Ἡλέκτρα, ἔλαβε τὴν ὑδρίαν, ἐσπεισε σπονδῆν, καὶ κατέσπειρε, διὰ τρεμούσης χειρός, ἀνδη ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ πατρός της. Προσαναβᾶσα εἶτα τὰς βαθμίδας ἐφίλησε τὸ ὄνομα τοῦ Ἀγαμέμνονος ὅπερ ἐφαίνετο κεχαραγμένον εἰς τὴν κορυφήν, καὶ στηρίζασα εἰς τὰ γράμματα ἐκεῖνα τὸ μέτωπόν της ἀφένη εἰς λυγμούς. Βραδέως, ἀπὸ τῶν βλεφάρων τῆς ἐκχεόμενα, ἐπιπτον ἐπὶ τοῦ μαρμάρου τὰ δάκρυα τῆς παρθένου, — διότι ἦτο παρθένος. «Πάτερ, πάτερ» ἔλεγεν ἡ δυστυχίς, «τίς μοῖρα είναι πικρότερα τῆς ἐμῆς, διωχθείσης καὶ ἀπὸ τῆς μητρὸς μου τὸν κόλπον ἔτι, καὶ ἡτις θρηνοῦσα δολοφονηθέντα πατέρα ὄφειλα νὰ μισῶ τὴν ζῶσαν μητέρα Τέκνον βδελυσόμενον τὴν μητέρα του, Θεοί! ποία δυστυχία καὶ βάσανος τρομερά! Ὡ θάνατε, διατί ἀνηλεῖς εἰς τὰ δεινά μου, δὲν κόπτεις τὸ νῆμα τοῦ βίου μου κόπτων καὶ τῶν συμφορῶν μου τὰ ἄλγη! Ὁρέστη! φίλατας ἀδελφέ, δὲν εἰς νύκτα φρικώδη, περίτρομος ἐφυγάδευσα ἀποσπάσασα ἀπὸ τὸ καθημαγμένον πτῶμα τοῦ πατρός μας, Ὁρέστη φίλατας, πόσα ἔτι ἥδη δὲν σὲ εἰδον οἱ ὄφιαλμοι μου, καὶ πῶς λιμώττει τὴν θέαν σου ἡ ταλαπωρὸς ψυχή μου! Παιδίον μικρὸν σὲ ἀπέσπασα ἀπὸ τοῦ ἥσυχου ὑπνου σου,

καὶ κλαίοντα σὲ ἀπεμάκρυνα ἀπὸ τὸν κατηραμένον οἴκον δὸν τοιοῦτον ἔγκλημα ἐκηλίδωσε, ἐμπιστευθεῖσά σε εἰς τὴν στοργὴν οἰκέτου πιστοῦ, δπως σὲ σώσω ἀπὸ τὴν αἱμοδιψῆ μανίαν τοῦ Αἰγίσθου. Καὶ θρηνοῦσα τὸν σφαγέντα πατέρα μας ἔκλαιον τὴν διπλῆν ὄρφανίαν μου, ἐκείνου ὅστις δὲν ὑπῆρχε πλέον, καὶ τὴν ἴδικήν σου ὅστις ἡσο μακρὰν ἐγκαταλειμμένος εἰς τῆς μοίρας τὰς ἀδυσαπάτους βουλάς. Ὡ! ἔάν σὲ ἔβλεπον! Θὰ ἡσαι ἀνήρ ἥδη. Ἡ ρώμη καὶ ἡ νεότης ὃ ἀνθῆ ἐπὶ τοῦ προσώπου σου. Τὸ πάθος τῆς ἐκδικήσεως θὰ ἐλαύνῃ τὴν καρδίαν σου, καὶ ἡ συρρεύσασα πηγὴ τῆς μητρικῆς στοργῆς, ἵσως κατέστησε δαιφιλεστέραν τὴν φλέβα τῆς ἀγάπης διὰ τὴν ἀδελφήν σου. Θεοί! ἀς ἵδω ἀπαξ ἔτι τὸν Ὁρέστην· ἀς ὑποκαύσω τὴν ὄργην αὐτοῦ κατὰ τοῦ Αἰγίσθου, ἀς τέρψω τοὺς ὄφιαλμούς μου εἰς τὴν ποθητὴν θέαν του, καὶ ἥρεμος εἴτα κατέρχομαι ὑπὸ τὴν γῆν ζητοῦσα τὸν πατέρα μου. Ὁρφανὴ ἐπὶ τῆς γῆς, δὲν θὰ είμαι τοιαύτη πλησίον του.»

* * *

Οι βραχίονες τῆς κόρης δί' ὁν ἔσφιγγε τὴν ἐπιτύμβιον στήλην, ἐλύθησαν, καὶ μὲ τρομάδες βηματισμούς ἡ Ἡλέκτρα κατῆλθε τὰς βαθμίδας τοῦ τάφου. "Ἐλαύσε τὴν ὑδρίαν καὶ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως αὐτῆς, δούλη ἥδη, ἐκ διαταγῆς τοῦ Αἰγίσθου, τὴν ἐστήριξεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς της, καὶ ἡτοιμάσθη ν' ἀπέλθῃ εἰς τὰς ὅχθας τοῦ Ἰνάχου ὅπως τὴν πληρώσῃ ὕδατος. "Ηδη ἀπεμακρύνετο τοῦ τύμβου ὅτε ἥχος ἀσθενῆς βημάτων προσέβαλε τὰ ὄντα της. "Ηκουσε ψιλυρισμούς, καὶ μετὰ μικρὸν παρετήρησε δύο ἄνδρας βαδίζοντας προσεκτικῶς. 'Ἐφαίνοντο ξένοι. 'Ἐφοβήθη ἡ Ἡλέκτρα. 'Ως εἰς βωμὸν ἀπαραβίαστον ὄρμησε πρὸς τὸν τάφον τοῦ Ἀγαμέμνονος, καὶ ἵκετης οίονει, κατέπεσεν ἐπικαλουμένη τὸ ὄνομα τοῦ πατρός της. 'Ἐν τούτοις οἱ δύο ξένοι περιεσκεμμένως βαδίζοντες, προσεπέλασαν τὸν τύμβον. Κατεσκόπευσαν τὴν πέριξ γῆν, καὶ διὰ φωνῆς τεταπεινωμένης, ὥσει ἐφοβοῦντο μῆπως ἀκουσμῶσιν, ἐψιλύρισαν λέξεις αἵτινες ἀσυναρτήτως καὶ συγκεχυμένως ἔφθασαν μέχρι τῆς ἀκοῆς τῆς ἐμφόβου Ἡλέκτρας. 'Ησαν ὄμηλικες οἱ δύο ἔκεινοι ἄνδρες. 'Η νεότης κατηγύαζε τὰ πρόσωπά των· ἀλλ' ἐπὶ τῆς ὄψεως τοῦ ἑτέρου ἡ ὀδύνη καὶ πάθος ἀκάθεκτον μετὰ βίᾳς συγκρατούμενον, εἶχεν ἀποτύπωσει καταφανῆ ὄχραν καὶ ἀγρίαν σφραγίδα. Περιδεήσεν ἐν τούτοις ἡ Ἡλέκτρα συνεστέλλετο πάντοτε παρὰ τὸν τάφον τοῦ πατρός της, καὶ θλίβουσα τὴν στήλην συνέπλεκε τὴν λευκότητα τῶν βραχίονων της, πρὸς τὴν λευκότητα τοῦ μαρράρου. — «Πυλάδη», εἶπεν ὁ ἑτερος τῶν δύο ξένων, οἵτινες δὲν εἶχον ἔτι ιδεῖ τὴν Ἡλέκτραν «Πυλάδη, στήριξόν με· θὰ πέσω ἐπὶ τοῦ ἑδάφους! Αἱ ἀναμνήσεις μου εὐκρινίζονται βαθμηδόν, καὶ ἀδρόαι αἱ συγκινήσεις πνίγουσι τὴν ψυχήν μου.

Ἀναγνωρίζω τὰς θέσεις ὅπου ἔπαιξα παιδίον, καὶ ἔνθα, ὑπὸ τῆς ἀδελφῆς μου χειραγωγούμενος, ἐνεδουσίων εἰς τὰς ἀφηγήσεις της, καὶ ἔχαιρον προσβλέπων τὴν θάλασσαν διόδεν, ἔμελλε νὰ ἔλθῃ ὁ πατέρος μας. Ἐνθυμοῦμαι ὅτι νύκτα τινὰ ἀσυνήθης ταραχὴ μὲ ἀφύπνισεν. Τὸ ἀνάκτορον ἦτο εἰς ἀναστάτωσιν· οἱ φύλακες ἐκρότουν τὰς ἀσπίδας, καὶ ἡ πόλις διετέλει ἐν πανηγυρικῇ ἔξεγέρσει. "Ἐξαλλος ἐκ χαρᾶς ἡ ἀδελφῆ μου ἤλθε παρὰ τὸ λίκνον μου, καὶ φιλοῦσά με περι-

παθῶς εἰς τὸ πρόσωπον, 'Ορέστη, μοὶ λέγει σείουσά με ισχυρῶς, 'Ορέστη, ἐκυριεύθη ἡ Τροία· τὰ συμβολικὰ πυρὶ ἀνήρφθησαν εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὄρέων· μετ' ὀλίγον θὰ ἴδωμεν τὸν πατέρα μας. Καὶ ἐνθυμοῦμαι ἀκόμη ὅτι φρικτήν τινα νύκτα . . . ἦτο ἡ νύξ, νύξ τραγική, τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἀπεβιβάσθη νικητῆς εἰς τὴν πόλιν δ' Ἀγαμέμνων Ποία δύσις ἀδοξος τοιούτου μεσουρανοῦντος ἥλιου! "Ἐντρομος ἡ ἀδελφῆ μου, αὐτὴ πάλιν, ἤλθε πρός με. 'Ωλόλυχε, καὶ ἀφένοντα τὰ δάκρυα ἔβρεχον τὸ πρόσωπόν της. 'Ορέστη, μοὶ λέγει κινοῦσά με βιαίως δπως διασκεδάσῃ τὸν ὑπνον μου, 'Ορέστη δυστυχῆ ἀδελφέ μου, δυστυχέστατον τέκνον δυστυχεστάτου πατρός, νὰ φύγης ἀμέσως· ἡ ζωὴ σου κινδυνεύει. Θὰ σοὶ εἴτη τὰ λοιπὰ ὁ πιστὸς οἰκέτης, εἰς ὃν σὲ ἐμπιστεύομαι. Καὶ ὀλολύχουσα μὲ κατεφίλει· ἔσφιγγε τὴν κεφαλήν μου εἰς τὸ στῆθος της, ἔβρεχε μὲ τὰ δάκρυα της τὸ πρόσωπον μου. 'Α, Πυλάδη, ἔάν ἤξευρες ποῖαι πικραὶ συγκινήσεις ἀλίσκουσι τὴν σφαδάζουσαν ψυχήν μου. Καὶ ποῖος στεναγμὸς δύναται νὰ φθάσῃ τοὺς στεναγμοὺς τοῦ ἑκπατρισμοῦ! "Ιδε· ἀναγνωρίζω τὰς θέσεις τοῦ Ἀργούς. 'Ιδού ἡ σεβασμία ἀκρόπολίς της, τὸ ιερὸν τοῦτο ἀσύλον τῶν ἱκετῶν ἔνθα τοσάκις ἔθυσεν δ' Ἀγαμέμνων. 'Ιδού αἱ Μυκῆναι, τὸ λίκνον τῆς οἰκογενείας μας. 'Ιδού ἀπωτέρω ὁ κλεινὸς τῆς Ἡρας ναός, ίδου ἡ Ἀγορά, τὰ ιερὰ ἄλση, οἱ βωμοί, τὰ σεπτά καὶ ἐφέστια ἔδη. "Ω πατρίς μου, Ἀργος ποθητόν, ὑπὸ ποίους φρικτοὺς οιωνούς, ὑπὸ ποίας ἀπαραβάτους καὶ αἱματηρὰς ὑποχρεώσεις σὲ ἐποναζβλέπω, μετὰ τόσων ἐνιαυτῶν ἀπουσίαν. 'Αδελφή μου Ἡλέκτρα! Νὰ ζῆ ἀράγε, Πυλάδη; Χωρήσωμεν ἔτι ἐν βῆμα» εἶπεν ὁ περιαλγής ξένος, εἰς τὸ ὄχρον πρόσωπον τοῦ ὄποιου κατεφαίνοντο πᾶσαι αἱ ἀκατάσχετοι τῆς ψυχῆς του καὶ βιαιόταται συγκινήσεις. «Πυλάδη. Βλέπω τάφον λευκόν· πρὸ διλίγουν, εὐδεβής χειρὶ ἐπετέλεσε σπονδᾶς ἰλαστηρίους· βλέπω ὑγράν τὴν γῆν ἀπὸ τῶν χοῶν, καὶ ἔνθη ἐσπαρμένα ἐπὶ τοῦ νεκρικοῦ λίθου. Τίνος νὰ ἔναι αἴραγε ὁ τάφος; Πλησιάσωμεν. Διακρίνω γράμματα ἐπὶ τοῦ θύνους· ἀναγινώσκω, ίδου. 'Αγα . . . — «Ορέστη παραφέρεσαι» ἔφωνησε βιαίως ὁ Πυλάδης. «Θὰ προδοθῆς· καὶ ἡ ἀφρων σπουδή σου παρασκευάζει ἵσως τροφὴν εἰς τὴν μάχαιραν τοῦ Αἰγίσθου, καὶ ἀμοιβὴν εἰς τὸν κατασκόπους του.» 'Άλλ' ὁ Ὁρέστης εἶχεν ἥδη ἀναγνώσει τὸ ὄνομα. 'Οξειαν οἰκωνήν ἔβαλε τὸ στόμα του, καὶ ἔξαλλος ὄρμησε πρὸς τὸν τάφον τοῦ πατρός του. 'Άλλ' οἱ πόδες του περιεπλάκησαν παρὰ τὴν βάσιν τοῦ μνήματος, καὶ ἡμιανάσθητος ἔπεσεν ἐγρύς τῆς ἀδελφῆς του

Τὰ δάκρυα τῶν δύο ἀδελφῶν κατήρδευσαν τότε ὁμοῦ τὸν τάφον τοῦ δολοφονηθέντος πατρός των. Τὰ τραύματα τῆς καρδίας των ἀνεκουφίσθησαν ὑπὸ τὸ ἀρωμα τοῦ ἀδελφικοῦ φίλτρου, καὶ ἦτο ἐκείνη ἡ πρώτη χαρά, χαρὰ πένθιμος, ἐπιφοιτῶσα εἰς τὰς ψυχὰς τῶν δύο ὄρφανῶν. Ἄμφοτεροι πρόσφερον τὸ ὄνομα τοῦ Ἀγαμέμνονος, καὶ ἀμφότεροι ἀπέφυγον νὰ ὀνομάσωσι τὴν Κλυταιμνήστραν. 'Η νύξ ἐπῆλθε ταχεῖα· ἐλύθη, καὶ ἡμέρα αἱματηρὰ ἀνέτειλε, φωτίσασα νέα θύματα, καὶ νέας ἀνοσίους σφαγάς. . . .

Ἐξ Ἀθηνῶν.